

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

3-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 3 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Mansurov Ulug'bek Umarovich</i> FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA TIBBIYOT TIZIMIDAGI O'ZGARISHLAR (1917-1990-YILLAR)	12-20
<i>Yuldashev Ulugbek Kadirjanovich</i> O'ZBEKISTONDA PROFESSIONAL TA'LIM BOSQICHIDA DUAL TA'LIM SHAKLINING JORIY QILINISHI TARIXI	21-27
<i>Bobobekova Nargiza Ismatullayeva</i> JIZZAX VILOYATI SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMI FAOLIYATI TARIXI (XIX ASR IKKINCHI YARMI - XX ASR BOSHLARI)	28-33
<i>Esanova Nilufar</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONNING YENGIL SANOAT SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR BILAN HAMKORLIGI	34-37
<i>Tursunov Bekzot Yandashevich</i> QO'QON XONLIGI QO'SHININING QUROL-ASLAHALARIGA OID	38-45
<i>Давлетмуратов Куралбай Хожамуратович</i> АНТИЧНЫЕ И СРЕДНЕВЕКОВЫЕ ЗООМОРФНЫЕ МЕТАЛЛИЧЕСКИЕ ИЗДЕЛИЯ ХОРЕЗМА	46-52
<i>Raximov Bektosh, Tashmuradov Umidbek</i> AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA TASHQI DIPLOMATIK ALOQALARNING DAVLAT SIYOSIY TARAQQIYOTIDAGI AHAMIYATI	53-57
<i>Otaxanov Alisher Mamadaliyevich</i> TEMURIY MALIKALARNING ILM-FAN VA IJTIMOIIY TARAQQIYOTGA QO'SHGAN HISSALAR	58-64
<i>Xakimov Ravshan Raimovich</i> MIRZACHO'LNING ETNOEKOLOGIK MUAMMOLARI	65-74
<i>Ergashev Jahongir Yunus o'g'li</i> TURK XOQONLIGINING BOSHQARUVIDA IMPERIYACHILIK XUSUSIYATLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	75-82

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Gabriel Ayodeji Ogunmola</i> ЦИФРОВОЙ ДИВИДЕНД: ИЗУЧЕНИЕ ПОТЕНЦИАЛА ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	83-96
<i>Abdullayev Altinbek Yangibayevich</i> KORXONANING KOMPLEKS ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARI VA QO'SHIMCHA MAHSULOT ISHLAB CHIQUARISH HISOBINI YURITISHNING USLUBIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	97-113
<i>Komolov Odiljon Sayfidinovich</i> KREDIT TASHKILOTLARINI SOLIQQA TORTISH AMALIYOTINING TAHLILI	114-123

<i>Shaislamova Nargiza Kabilovna</i> MAMLUKAT IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING ROLI	124-134
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Xoshimjanovich</i> KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING AYLANMA MABLAG'LARINI SHAKLLANTIRISH VA UNDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI	135-147
<i>Abdimurodov Baxrom, Abdimurodov Bahodir</i> AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA XODIMLARGA HAQ TO'LANADIGAN HAR YILGI MEHNAT TA'TILINI RASMIYLASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH	148-152
<i>Matkarimov Inomjon, Yuldashbayev Azizullo</i> BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH	153-158
<i>Исламмутидинова Дина Файзрахмановна</i> ТРАНСФОРМАЦИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ КОНЕВОДСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАНИ	159-166
<i>Ravshanov Zaxiriddin Ibragimovich</i> OVQATLANISH XIZMATLARI SOHASIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINI RIVOJLANTIRISH BORASIDA TAVSIYALAR	167-176
<i>Джуманиязов Уббинияз Исмайл улы</i> ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ КИТАЯ	177-183
<i>To'lov Ulu'bek Toshmamatovich</i> YERLARNI BAHOLASH VA SOLIQQA TORTISHNING METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	184-193
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich,</i> IJTIMOIY-KASBIY FAOLIYAT JARAYONIDA SUN'IY INTELLEKTNING INSON SALOHİYATIGA TA'SIRI	194-200
<i>Tashanov Abduxoliq</i> QADIMGI SHARQ MANBALARIDA INSON BUZG'UNCHILIGI HAQIDAGI QARASHLAR ...	201-206
<i>Muhamedov Asror Asadovich</i> UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI YARATISHDA YUSUF XOS HOJIB FALSAFIY MEROSIDAN FOYDALANISH	207-213
<i>Жумаева Шахло Суюновна</i> ВОПРОС НРАВСТВЕННОГО СОВЕРШЕНСТВА В УЧЕНИИ АХМАДА ЯССАВИ	214-219
<i>Eshonqulov Laziz Norqobul o'g'li</i> HAJVIYLIKNING PSIXOLOGIK IJTIMOIY-MADANIY VA ESTETIK XUSUSIYATI	220-224
<i>G'ulomov Zuxriddin Baxromjon o'g'li</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA YOLG'ON AXABOROTLARNING MAZMUN-MOHİYATI VA KONSEPTUAL ASOSLARI	225-231
<i>Xaitov Lazizbek Azamatovich</i> HAKIM TERMIZIYNING FALSAFIY TA'LIMOTI	232-236

<i>Ortiqov Shahriddin</i> SHAXS ESTETIK ONGI VA MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA TEATR SAN'ATINING O'RNI	237-241
<i>Toshboboeva Munavar</i> IJTIMOIY-MA'NAVIY MUHIT BARQARORLIGIDA XOTIN-QIZLARNING ISHTIROKI	242-248
<i>Murotov Elyor Narzillo o'g'li</i> YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYALARINING UZVIYLIGI VA FALSAFIY TAHLILI	249-255
<i>Soipova Mavjuda Karimjanovna</i> FAZL IBN AHMAD TA'LIMOTIDA NUR VA HARAKAT MASALASI	256-260
<i>Ashurova Xurshida Sag'dullaevna</i> HOJI MUIN ZAMONDOSHI SHOKIR MUXTORINING HAYOTI VA FAOLIYATI HAQIDAGI QARASHLARI	261-264
<i>Karimov Anvarjon Lutfilloyevich</i> IBN SINO FALSAFIY MEROSIDA AXLOQI MASALASI	265-269
<i>Shakambarov Abdurashid Abdujabbarovich</i> MA'NAVIY MARGINALLASHUV DAN HIMOYALANISHDA XORIY TAJRIBASI	270-275
<i>Samadov Jonmurod</i> JALOLIDDIN RUMIY GNOSEOLOGIASINING ZAMONAVIY TAHLILI	276-280
<i>Barnoev Sanjar Qurbonovich</i> YUSUF HAMADONIYNING INSON VA KOINOT UYG'UNLIGIGA OID TA'LIMOTIDA ME'YOR MASALALARI	281-286
<i>Ярлакабов Джамшид Мамасултонович</i> СВОБОДА И НЕОБХОДИМОСТЬ КАК ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ ГЛОБАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	287-291

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Isanova Feruza Tulqinovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA XALQARO HUQUQ SOHASIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING SINXRON TAHLILI	292-297
<i>Xayrullayeva Shahzoda Farhod qizi</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SALBIY VA IJOBIY HIS TUYG'ULARNI LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI	298-303
<i>Tadjiyeva Mastura, Umarxonova Dilafruz</i> INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARIDA "BOYLIK" VA "FAQIRLIK" KONSEPTLARINING AKSIOLINGVISTIK TAHLILI	304-308
<i>Sharipova Nilufar Shaxrillo qizi</i> ZAMONAVIY DUNYO ADABIYOTIDA XALQ KULGISI ASOSIDA KELIB CHIQQAN YANGI BADIY SHAKLLAR	309-312
<i>Ochilova Gulnoza Farxod qizi</i> NUTQ BIRLIKLARI MASALASINING UMUMIY TILSHUNOSLIKDAGI TALQINI	313-316
<i>Alqarov Nazarbek Alisher o'g'li</i> IT MOTIVINING DUNYO VA O'ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA O'RGANILISHI	317-322

<i>Abdusalomov Firuz Abduxoliqovich</i> HARBIY DISKURSDA BUYRUQNING VOQELANISHI	323-329
<i>Ruzmatova Gulnara Kulmamatovna</i> STYLISTIC AND LINGUACULTUROLOGICAL FEATURES OF IMPLICATURES IN ENGLISH AND UZBEK ANECDOTES	330-333
<i>Safarova Farida, Toshkulova Madinabonu</i> THE STUDY OF TEXT LINGUISTIC	334-337
<i>Amonova Dilshoda Azamat qizi</i> ADABIYOTDA BADIY OBRAZ TUSHUNCHASI VA UNING XUSUSIYATLARI (DEN BRAUNNING "DA VINCHI SIRI" ROMANI MISOLIDA)	338-343
<i>Sultonova Gulchehra Xusanovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILI NAMUNASI SIFATIDA AFORIZMLARNING MADANIY VA FALSAFIY JIHATLARI	344-348
<i>Makhmudova Mutabar Dustmukhammad kizi,</i> CAUSES OF STEREOTYPE OCCURRENCE	349-353
<i>Sadullaeva Matlyuba Akhrorovna,</i> NUMERIC MYSTERIES: THE ROLE OF NUMBERS AND SYMBOLISM IN "THE DA VINCI CODE"	354-359
<i>Khusenova Shosura Toshtemirovna,</i> DOCTORS' ATTITUDES TOWARD LEARNING ENGLISH: A NEEDS ANALYSIS REPORT	360-363
<i>Mamajanova G'uncha, Shakirova Saida</i> EKVIVALENTLIK VA TAFOVUT MEZONLARI ASOSIDA O'ZBEK VA INGLIZ METAFORALARINING QIYOSIY TAHLILI	364-368
<i>Saydullayeva Dilrabo Ilxom qizi</i> SODIQIY AFSHORNING "MAJMA UL-HAVAS" TAZKIRASI VA UNING O'ZBEK TAZKIRASHUNOSLIGIDAGI AHAMIYATI	369-372

12.00.00 - YURIDIK FANLAR

<i>Нурпеисов Еркеш, Ибраева Алуа, Сманова Акмарал</i> КОНСТИТУЦИОННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРИАДЫ В ИСТОРИЧЕСКОМ ВЫБОРЕ КАЗАХСТАНА	373-379
<i>Камалов Мансурхон Мухтарович</i> К ВОПРОСУ О КОНФЛИКТЕ ИНТЕРЕСОВ В КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЯХ	380-385
<i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i> QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TO'G'RISIDAGI PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR	386-394
<i>Xolov Utkir Shomurodovich,</i> QONUNYI KUCHGA KIRGAN SUD Hujjatlari Yangi Ochilgan Holatlar bo'yicha qayta ko'rishning ayrim masalalari	395-399
<i>Kuldoshev Ulug'bek Otabek o'g'li</i> KASB YUZASIDAN O'Z VAZIFALARINI LOZIM DARAJADA BAJARMASLIK VA XAVF OSTIDA QOLDIRISH JINOYATLARINING SUBYEKTI VA ULARNING FARQLI JIHATLARI	400-407

<i>Ибрагимова Сабина Эркиновна</i> К ВОПРОСУ О ДАЛЬНЕЙШЕЙ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ПРАВОСУДИЯ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ, В УГОЛОВНО- ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	408-413
<i>Avezov Dilshod Sadulayevich</i> MAHALLIY KENGASH DEPUTATINI CHAQIRIB OLISH MASALALARI VA UNING XUSUSIYATLARI	414-418
<i>Haydarov Jaloliddin Hamza o'g'li</i> VALYUTA QIMMATLIKLARINI QONUNGA XILOF RAVISHDA OLISH YOKI O'TKAZISH JINOYATINING PREDMETI TAHLILI	419-423
<i>Zairov Asadbek Sayfullo o'g'li</i> INKLYUZIV TA'LIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA QONUNCHILIK BAZASINING ROLI	424-432
<i>Karimov Bekmurodjon Anvarjonovich</i> BMT INSON HUQUQLARI BO'YICHA SHARTNOMAVIY ORGANLARI TIZIMINI KUCHAYTIRISH	433-442
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna</i> ZAMONAVIY OLIY TA'LIMDA KREATIVLIKNI TASHXISLASH METODIKALARINI QO'LLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	443-449
<i>Raxmatov Otabek Urinbosarovich</i> "JISMONIY TARBIYA VA SPORT PEDAGOGIKASI" FANINING BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA VA SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDAGI AHAMIYATI	450-455
<i>Xamroyev Samijon Salimovich</i> SPORT TO'GARAGI MAHG'ULOTLARIGA TALABALAR QIZIQISHLARINI SHAKLLANTIRISHDA UZLUKSIZLIKNI TA'MINLASH VOSITALARI	456-461
<i>Berdiyeva Nilufar Ibodullayevna</i> TALABALARDA INSHONING MAZMUNII- MANTIQUIY BAYON QILINISHIGA DOIR BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARNI SHAKLLANTIRISH	462-467
<i>Ortiqov Bekruh Baxodir o'g'li</i> ZAMONAVIY VOLEYBOLCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGI VA BIOMEXANIK XUSUSIYATLARI HAMDA SAMARADORLIKKA TA'SIRI	468-472
<i>Jumayeva Xulkarxon Muxammadjonovna</i> TALABALARNI INVARIANTIV VA VARIATIV TAHDIDLARDAN HIMOYALASHNING PEDAGOGIK STRATEGIYASI	473-480
<i>Avliyaqulov Tolib Xolmurodovich,</i> TALABALAR KASBIY-AXLOQIY TAYYORGARLIGIGA QADRIYATLARGA ASOSLANGAN YONDASHUV	481-486
<i>O'tashev Xasan Nematullayevich</i> OLIIY TA'LIM MUASSASASIDA SPORT ISHLARINING USTUVOR VAZIFASI SIFATIDA SPORT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING MUHIM JIHALTLARI	487-492
<i>Axmadjanov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i> BO'LAJAK TARIX O'QITUVCHISINING AXLOQIY YETAKCHILIGI VA KASBIY FAZILATLARI	493-500

<i>Mengliyev Bobur Normamatovich</i> O'QITUVCHILARNI PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI TAHLIL QILISH USULLARI	501-507
<i>Gafforov Alisher Xolmurodovich</i> PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARI RAQAMLI TA'LIM RESURLARINI LOYIHALASH, TIZIMLASHTIRISH VA UNING MAZMUNI	508-518
<i>Qurbonova Bonu Quvondiq qizi</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KITOBGA QIZIQTIRISH: SAMARALI USULLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	519-524
<i>Zubaydullayev O'ktam Raim o'g'li</i> O'QUVCHI SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA SAN'ATNING O'RNI	525-529
<i>Raximov Nurillo Narzullaevish</i> BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHISINI KASBIY-PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASH: MUAMMO VA YECHIMLAR	530-538
<i>Ergashova Munisa Hoshim qizi</i> MUSTAQIL TA'LIMNI O'YINLAR ORQALI TASHKIL ETISH	539-543
<i>Nuriddinova Madina, Nuriddinov Muhriddin</i> USING WIKI-TECHNOLOGY TO IMPROVE STUDENTS' WRITING COMPETENCE	544-552
<i>Kalekeeva Sarbinaz Turkmenbaevna,</i> O'QUVCHILARNING MANTIQUIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	553-560
<i>Nasriddinova Hulkar Komiljonovna,</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING BOSHLANG'ICH SINFLAR MATEMATIKA TA'LIMIDA QO'LLANILISHI IMKONIYATLARI	561-565
<i>Evatov Saminjon Sobirovich</i> JAMOAVIY FAOLIYATNI TASHKEL ETISH ASOSIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH	566-572
<i>Samatova Shohsanam Xolmuhammad qizi</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOGNITIV YONDASHUV ASOSIDA TIZIMLI FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI	573-577
<i>Idrisov Mironshoh Ilyos o'g'li</i> TALABALARNI JISMONIY TARBIYA, SPORT VA TURIZM VOSITALARI BILAN SOG'LOMLASHTIRISH TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI	578-582
<i>Nasriddinova Nilufar Shuxrat qizi</i> 1-SINF ONA TILI DARSLARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INTENSIVLIGINI TA'MINLASH METODIKASI	583-587
<i>Yavkochdiyeva Dilafruz</i> TALABALARNI PEDAGOGIK KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA "STAATE" INNOVATSION TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	588-593

Received: 16 February 2025

Accepted: 5 March 2025

Published: 20 March 2025

Article / Original Paper

PSYCHOLOGICAL, SOCIOCULTURAL AND AESTHETIC CHARACTERISTICS OF HUMOR

Eshonqulov Laziz,

TSIU Assistant Professor of Samarkand Branch

Abstract. The article describes the psychological, socio-cultural and aesthetic characteristics of the comic phenomenon, and comic works can make people laugh and cry, so this process is an aesthetic phenomenon that is closely related to human socio-cultural aesthetic feelings.

Keywords: humor, aesthetic thinking, beauty, joy, timeliness, pleasure, purpose, art, well-being, aesthetic activity, nobility, artistic values, national values, socio-culture, aesthetic taste, humor, satire.

HAYVIYLIKNING PSIXOLOGIK IJTIMOYIY-MADANIY VA ESTETIK XUSUSIYATI

Eshonqulov Laziz Norqobul o'g'li

TDIU Samarqand filiali v.b dotsenti

Annotatsiya. Maqolada hayviylikning psixologik, ijtimoiy-madaniy va estetik xususiyati masalasi yoritilgan. Hayviy asarlar odamlarni kuldirib turib yig'latishi ham mumkin, demak bu jarayon inson ijtimoiy-madaniy estetik his-tuyg'ulari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan estetik hodisadir.

Kalit so'zlar: hayviylik, estetik tafakkur, go'zallik, xursandchilik, vaqtichog'lik, zavqlanish, maqsad, san'at, farovonlik, estetik faoliyat, olijanoblik, badiiy qadriyatlar, milliy qadriyatlar, ijtimoiy-madaniyat, estetik did, hazil, satira.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I3Y2025N25>

Shaxs estetik hissiyotining turli shakllari darajalarini aks ettiruvchi – “go'zallik”, “oliyanoblik”, “ulug'vorlik”, “tubanlik”, “fojiaviylik”, “kulgililik” kategoriyalarda ifodalanadi. Chunki bir tomondan, ularning subyekti faqat inson bo'lishi mumkin, ular insoniyat taraqqiyotining me'yorini belgilaydi, boshqa qandaydir predmetli vaziyatlar esa hodisalar tomonidan yaratiladi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, keyingi yillarda “estetika fani nafosatshunoslikning inson mohiyati, uning o'zligini anglash yo'nalishi masalalari bilan bog'liq tarzda emas, balki ko'proq “go'zallik”, “ulug'vorlik”, “fojiaviylik”, “kulgililik”, “estetiklik”, “estetik faoliyat”, “san'at” kabi mezoniy tushunchalarning mazmunini yoritish, ularni tahlil va tavsif qilish bilan shug'ullanadigan o'quv predmeti bo'lib qolmoqda”[1]. Mumtoz estetikada komediyaga “bebosh omma” san'ati sifatida yondashilgan. Bugungi kunda estetikaning har bir kategoriyasini ta'rif va tavsifini keltirib o'tgan, qutbiy munosabatlar aniqlangan.

Psixologik nuqtai nazardan, hazil jarayonini to'rtta asosiy komponentga bo'lish mumkin.

1. Ijtimoiy-kontekst.
2. Kognitiv-idrok jarayoni.
3. Emotsional-reaksiya.
4. Kulgining vokal xulq-atvorda ifodalanishi.

Barcha psixologik hodisalar singari, hazil ham miya va asab tizimida sodir bo'ladigan ko'p sonli murakkab biologik jarayonlar asosida shakllanadi. Hazilni boshdan kechirish uchun odam avvalo rag'batlantiruvchi hodisada o'yinning nomuvofiqligini his qilishi kerak. Bu idrok etish jarayoni bosh miya po'stlog'ining ko'p sohalarida ko'rish va eshitish, tilni tushunish, ijtimoiy bilish, mantiqiy fikrlash va hokazolar uchun mas'ul bo'lgan tizimlarni o'z ichiga oladi. Inson hazilni idrok qilganda, bu kognitiv jarayonlar ijobiy quvonch hissi va hissiyotlar bilan bog'liq hissiy tizimlarni rag'batlantiradi. qiziqarli, shu jumladan, prefrontal korteks va limbik tizimdagi joylar. Ushbu hissiy tizimlar, shuningdek, biokimyoviy molekulalarning butun kokteylini chiqaradi, bu esa avtonom asab tizimi va endokrin tizim orqali miyada va butun tanada keyingi o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, quvonch hissi faollashishi, odatda, tabassum va kulish kabi hissiy reaksiyalarni keltirib chiqaradi, bu miya sopi va uning oldingi miya bilan bog'lanishi, yuz, tomoq va nafas olish tizimidagi mushaklarga olib boruvchi nervlarni o'z ichiga oladi[4].

Hazil so'zining ma'nosi va kulgiga bo'lgan munosabat o'zgarishi bilan birga, «hazil tuyg'usi» tushunchasi ham so'nggi ikki asr davomida rivojlandi XVIII asr va XIX asr boshlarida. Ingliz faylasuflari turli xil estetik va axloqiy «tuyg'ular» tushunchasini shakllantirdilar, ular nozik sezgirlik yoki ba'zi narsalarning sifatini tushunish yoki baholash qobiliyati sifatida qaraldi. Xullas, go'zallik tuyg'usi, or-nomus, odob, axloqiy tuyg'u va sog'lom fikr haqida so'z yuritdilar. «Kulgili his qilish» iborasi har qanday kulgili narsaga nisbatan sezgirlikni tasvirlash uchun ishlatilgan. Biroq, XIX asrning o'rtalariga kelib. uning o'rniga «hazil tuyg'usi» iborasi qo'yilgan.

Dastlab «hazil tuyg'usi» atamasi shunchaki tavsiflovchi atama sifatida qo'llangan bo'lsa-da, tez orada hazil tuyg'usi o'sha paytdagi hazil bilan bog'liq ijobiy ma'nolarni o'zlashtirib, yuqori baholangan sifatga aylandi. 1870-yillarga kelib «hazil tuyg'usi» tushunchasi bugungi kunda mavjud bo'lgan juda kerakli sifat ma'nosini oldi va asosiy qadr-qimmat ma'nosiga aylandi. Odamning hazil tuyg'usi borligini aytish, uni juda ijobiy tavsiflashni anglatadi

XX asrda. hazil tuyg'usi o'ta kerakli sifat bo'lib qolaverdi, lekin bu tushuncha ham tobora noaniq va noaniq bo'lib qoldi. Garchi u har doim boshqalarni kuldira olish yoki o'yin-kulgi va kulgidan bahramand bo'lish ma'nosini saqlab qolgan bo'lsa-da, u shaxsiy xususiyatlarning umumiy majmui sifatida qo'shimcha ma'noni oldi. «Hazil tuyg'usiga ega bo'lish» nimani anglatishini tushuntirishga harakat qilib, ular asosan «hazil tuyg'usiga ega bo'lmaslik» nimani anglatishini boshlashdi. Agar ular kimdir hazil tuyg'usi yo'q deb aytishsa, demak, bu odam haddan tashqari jiddiy, fanatik yoki xudbin, o'jar, ekstremal qarashlarning ashaddiy tarafdori ekanligini anglatadi. Hazilning etishmasligi ruhiy kasallikning ayrim shakllarining (ayniqsa, shizofreniya) o'ziga xos xususiyati sifatida qaraldi, bu muvozanat va paranoyani ko'rsatadi[2].

XX asrda hazil tuyg'usi ham ijtimoiy-siyosiy ma'no kasb etib, tashviqot maqsadida foydalanilgan. Qo'shma Shtatlarda bu tuyg'u amerikaliklarning bag'rikenglik va demokratiya bilan bog'liq bo'lgan o'ziga xos xususiyati sifatida qarala boshladi, diktatura ostida yashovchi odamlardan farqli o'laroq, natsizm davridagi nemislar yoki kommunistik davrdagi ruslar kabi hazil tuyg'usi yo'q deb hisoblangan. Holbuki, XIX asrda hazilga haddan tashqari moyillik. XX asrning o'rtalariga kelib, saylovda qatnashishni xohlovchilar uchun to'siq sifatida ko'rilgan. Hazil tuyg'usi siyosatchining, ayniqsa, prezident bo'lishga intilayotgan shaxsning zaruriy xususiyatiga aylandi. Liberallar va konservatorlar orasida obro'sizlantirishning mashhur rus uslubi bir-birlarini hazil tuyg'usi yo'qligida ayblash edi. Konsepsiya uzoq vaqt davomida

seksistik jihatga ham ega edi, chunki hazil tuyg'usi asosan erkaklarga xos xususiyat sifatida ko'rilgan. Yaqin vaqtgacha ko'plab mualliflar ayollarda hazil tuyg'usi umuman yo'q deb taxmin qilishgan.

Shaxsiy xususiyat sifatida hazil tuyg'usi bilan bog'liq ijobiy fazilatlar, o'z navbatida, hazil va kulgining mashhur ma'nolarida namoyon bo'ldi. XX asr oxiriga kelib hazil va kulgi nafaqat xatti-harakatlarning o'ta xayrixoh shakllari, balki ruhiy va jismoniy salomatlikni mustahkamlashning muhim omillari sifatida ham ko'rilgan. Bu qarash taniqli jurnal muharriri Norman Cousinsning kitobi nashr etilgandan keyin keng tarqalgan bo'lib, u o'zini og'riqli va zaiflashuvchi kasallikdan samimiy kulgi (va katta dozalar) bilan qanday davolagani tasvirlangan. S vitamini). Ushbu kitob an'anaviy G'arbning tibbiyotga bo'lgan yondashuvlaridan umidsizlik kuchayib borayotgan bir paytda keladi va muqobil davolash usullari yoki muqobil tibbiyot mashhurligining oshishiga olib keldi[4].

Hazil va kulgini o'rganish biologik psixologiyaning asosiy mavzusi bo'lmas-da va keyingi yillarda bu mavzu bo'yicha tadqiqotlar kam bo'lsa-da, ular davom etib kelmoqda. Funktsional magnit-rezonans tomografiyadan foydalangan holda yaqinda nashr etilgan bir nechta tadqiqotlar, shuningdek, hazil va kulgi evolyutsiyasi kabi mavzular bo'yicha maqolalar bunga qiziqish borligini ko'rsatadi. Ko'rib turganimizdek, hazil va kulgining biologik tadqiqotlari hazilning kognitiv jihatlaridan tashqari hissiy tarkibiy qismlarining ham muhimligini ta'kidlab, hazilni umuman his-tuyg'u va bilish o'rtasidagi munosabatni o'rganish uchun qiziqarli mavzu sifatida ko'rsatadi. Shunday qilib, hazil bo'yicha psixobiologik tadqiqotlar yangi paydo bo'lgan hissiyot nevrologiyasi sohasida alohida mavzu sifatida ko'rib chiqilishi mumkin[4]. Hazilning biologik jihatlarini muhokama qilish, shuningdek, kulgining tabiati va funksiyasi haqidagi ko'plab qiziqarli savollarga ko'proq e'tibor qaratishga imkon beradi.

Ma'rifatparvarlik estetikasi esa kulgililikni estetik ideallarga qarama-qarshi usullar orqali ochib berishga, kulgililikni kundalik ikir-chikirlar emas, balki oliy darajadagi tuyg'u sifatida e'tirof etmoqda. Lessining fikriga ko'ra, kulgi kasallikni davolamaydi, lekin u sog'lom organizmni yanada mustahkamlaydi. Klassik san'atda ikkita muqobil estetik kategoriyalar rivojlangan. Ular fojiaiviylik va kulgililikdir. Faylasuflar ularni san'atdagi dramatiklik bilan bog'lab tushuntiradi. Klassik san'atdan farqli ravishda romantik san'atdan xunuklik kategoriyasi kelib chiqadi. Ular san'atning tarixiy rivojlanishdan birortasiga to'g'ri kelmasa-da, ular bir vaqtning o'zida san'atning ham klassik, ham romantik shakllariga tegishlidir. Klassik san'atda fojiaiviy qahramonlar alohida shaxs kabi emas, balki substansional kuchga ega shaxs kabi chiqadilar. Unda ularning bevosita individuallikning tasodifiy xususiyatlari yo'qoladi.

Jamiyat fojiaiviylik va hajviylikning haqiqiy ijtimoiy makoni, zamini hisoblanadi. Inson kulishga, kuldirishga qodir yagona mavjudotdir. Kulgili voqea va hodisa asosan kishilararo munosabatlardan kelib chiqadi. Bu munosabatlar bir tarafdin ijtimoiy hodisalar bilan bevosita bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan tabiiylikka ham bilvosita tegishli bo'ladi. Ya'ni, odamni xarakteri, tuzilishi, xususiyati, fazilatlarini aynan o'xshatish orqali baholanadi. Masalan, bo'yi uzunlikni – terak daraxtiga, ayyorlik, quvlikni – tulkiga, chaqqonlik, olg'irlikni – olaqarg'aga, mardlikni – bo'riga, ayiqqa o'xshatish orqali inson xarakteriga estetik baho beriladi.

Kulgi o'z tabiatan demokratik mazmunga ega bo'lib, barcha odamlarni jipslashtiradi, o'zini erkin tutishga sharoit yaratadi, baravariga kulishga olib keladi. Hajv va kulgi kishilik jamiyatida erkinlik, ozodlik uchun kurashishni ham anglatadi.

Kulgililik fenomeni o'zida barcha madaniy manbalarni, madaniy kodlarni birlashtiradi. U san'atning barcha turlarini qamrab oladi. Hajviylikni aks ettiradigan kulgi dehqonlar, oddiy kishilar va tabaqalashgan aholining madaniyatini ham bildirgan. Masalan, Aristofanni komediyasida aynan shu estetik voqelik aks etgan. "Bugungi kunda san'at so'zi voqelikni badiiy timsollar vositasida ijodiy aks ettirish, ishning ko'zini bilish va mahorat ko'rsatish jarayoni, har qanday ishning o'zi va u talab qiladigan mahorat darajasi ma'nolarida qo'llaniladi. San'at mohiyatan ijtimoiy — estetik hodisa bo'lib har qanday demokratik davlat siyosatini, umuminsoniy va milliy ma'naviy qadriyatlarga asoslangan mafkurani targ'ib etadi, vatanparvarlik, qahramonlik, fidoyilik, g'oyalarni ilgari suradi, lozim bo'lsa, jangovarlik kasb etadi. San'at tarixida muayyan g'oyalarni, ayniqsa umumbashariylikni inkor qilmaydigan milliy g'oyani ifodalagan san'at asari kam topiladi"[3].

Shu o'rinda taniqli olim E. Umarov mulohazalariga tayanib ish ko'riladigan bo'lsa, insonning dunyo voqea-hodisalariga munosabatlaridan biri kulgililik tushunchasi bilan izohlanadi. "Kulgililik ham iqtisodiy-moddiy, ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-axloqiy hayot jabhalarida doimiy ravishda namoyon bo'ladi". Haqiqatan ham, kulgi deb atalmish hissiy tushuncha inson faoliyatining barcha sohalarida uchraydi va u jamiyat bilan bog'liq ya'ni ijtimoiy kuchga egadir.

Estetikaning muhim kategoriyalaridan biri bo'lmish kulgililik jarayonini tadqiq qilganlarning aksariyati kulgililik tushunchasining murakkabligi va uni tushunish, anglash, in'ikos etish juda murakkab ekanligini e'tirof etishgan. Gap shundaki, kulgi qo'zg'aydigan hodisalarning benihoyat ko'pligi, eng muhimi, kulgililik ko'lamini hamda chegarasining o'ta harakatchan, qo'nimsiz, o'zgaruvchan bo'lishi natijasida qaysi narsa qachon, qayerda, qanday sharoitda kulgili bo'ladi-yu, qaysi narsa qachon, qayerda, qanday sharoitda kulgili bo'lmaydi degan savolga bir xil javob berib bo'lmaydi. Kulgililik tushunchasiga berilgan ta'riflar, aytilgan qarashlar, fikr-mulohazalarning o'ta xilma-xilligi, rang-barangligi ham shundadir. Kulgililikka berilgan ta'riflarda xilma-xillik, faqat narsa-hodisalar bilan bog'lanib qolmay, balki uning ijtimoiy mazmuni-go'zallik va xunuklik tushunchalari bilan ham aloqadorligi aks etadi.

Kulgililik tushunchasi talqini o'zining aniq, oqil mazmuniga ega bo'lib, haqiqatda ham kulgililikka xos bo'lgan ba'zi tomonlarini ochib beradi. Ba'zilar Arastu fikr-mulohazalariga qo'shilgan holda kulgililikning obyektiv asoslariga e'tibor qaratganlar, T. Gobbs izdoshlari esa kulgililikning subyektiv tuyg'uligiga ishonch hosil qiladilar. Ba'zilar kulgililikda yetuk anglanmaganlik asoslarini ko'rsalar, boshqalar unda onglik zaminini mavjud ekanligini uqtiradilar.

Hajviylik (kulgililik) – xunuklik va go'zallik o'rtasidagi ziddiyat ifodasi (Arastu), kutilayotgan voqelikning ahamiyatligi va natijaning arzimastligi (Kant), mohiyati jihatidan pastkash, soxta, ahamiyatli va shakli jihatidan ahamiyatli (Gegel), timsol va g'oya (Fisher), bexosdan sodir bo'lgan va jonli muloqot natijasi (Bergson) kabi ta'riflar ana shunday bir tomonlama xususiyatlarga ega bo'lsa-da, ularning ijobiy tomoni kulgililikni qarama-qarshilik bilan bog'lab mushohada etishga intilish bilan o'lchanadi.

Hajviy holat davrning ijobiy tomonlarini o'zida aks ettirib, shunchaki qiyofaga kirgan odamlarga taalluqlidir, deyish ham xato. Bunda hajviy tasvir ko'proq muvofiqlik asosiga qurilib, u mazkur insonning ichki go'zal mohiyati bilan boshqa odamlar haqidagi o'zining soxta, yolg'on tasavvurlari o'rtasidagi qarama-qarshilik tarzida namoyon bo'ladi. Goho komik to'qnashuv mohiyatini yangilik bilan eskilik o'rtasidagi kurashda ko'radilar. Bu fikr faqat

komediyaga emas, balki hamma dramatik asarlarga xosdir. Komediya zaminida hamisha kulgili to'qnashuv yotadi. Komik asar hayotning kulgili beo'xshovliklarini, orzuga muvofiq kelmasligini, odamlar xulqining kulgili holatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Bu yerda A. Qahhorning "Tobutdan tovush" va "Og'riq tishlar", B. Rahmonovning "Yurak sirlari", E. Vohidovning "Oltin devor" komediyalarida komik to'qnashuvlar yopishmagan, qovushmagan, aql bovar qilmaydigan komik vaziyatlar orqali qahramonlar asl fe'l-atvori tabiiy va erkin tarzda "fosh" qilinadi.

Kulgi madaniyatining dinamikasi va rivojlanishidagi asosiy tipologik modellari ochib berilgan. Kulgi madaniyatining har xil turlari, ularning shakllanishining ijtimoiy asoslari va jamiyat hayotiga ta'siri batafsil ko'rib chiqiladi. "Kulgi" tushunchasining semantik mazmuni har bir davrning o'ziga xos dunyoqarash asoslari va qadriyatlari, timsollari, afsonalari, diniy-falsafiy asoslariga ega bo'lgan jamiyat taraqqiyotini tahlil qilish fonida yaxshiroq namoyon bo'lishi ko'rsatilgan. Kulgi madaniyati tarixiy jarayonga jamiyatning o'z-o'zini rivojlantirish omili sifatida kiradi, turli davrlar ijtimoiy ideallarining shakllanishiga ta'sir qiladi [5].

Hajvning mazmuni, kulgili tabiatli qahramonlar, to'qnashuvlarning o'ziga xos xususiyatlari turli hajviy badiiy vositalarni taqozo etadi, hamda har xil mubolag'alar, yolg'on-yashliqlar, xayoliy to'qimalar ko'rinishiga ega bo'ldi. Mubolag'a maqsadi soddagina, kundalik odat bo'lib qolgan oddiy hodisalardan tortib, katta ijtimoiy voqeani ko'rgazmali, keskin tuyg'u vositasi orqali "fosh" etishdir. Mubolag'a ijtimoiy hodisa bilan ijobiy orzu o'rtasidagi qarama-qarshilikni ochib tashlaydi. Bu qarama-qarashlikni anglash esa o'quvchi yoki tomoshabinning o'ziga havola etiladi.

Xulosa qilib aytganda, estetik fikr tarixida kulgililik asosan go'zallik va xunuklik (Arastu), ulug'vorlik va tubanlik (Kant), soxta bema'nilik va haqiqat (Gegel) o'rtasidagi qarama-qarshilikning natijasi sifatida ta'riflanadi. "Kulgililikning estetik ahamiyati, mohiyati shundaki, unda jamiyat hayotidagi hodisalarga, shaxs xatti-harakatiga estetik ideal mezonidan turib baho beriladi". Kulgililik doimo kishida psixofiziologik holatni keltirib chiqaravermaydi. U qarama-qarshi qutbdagi tomonlarni oqlovchi yoki qoralovchidir. Boshqacha qilib aytganda mazkur hajviylik jamiyat va shaxs hayotidagi ziddiyatli hodisalarga estetik ideal mezoni bo'yicha beriladigan bahodir. Shunga ko'ra u mohiyatan ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan hajviylik, ayni paytda kishida qayg'urish, achinish, azoblanish his-tuyg'ularni uyg'otadi. Terrorizm umuminsoniy-gumanistik, estetik ideallar o'lchovidan turib baholangandagina, u shu ma'nodagi kulgili holat hisoblanadi. Kulgililiksan'atningbadiiyadabiyotturidagikomediya, satira, yumor kabi janrlarda ifodalanadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Olloyorov M. Estetik kategoriyalarni sistemalashtirish masalasi xususida // SamDUI lmiy tadqiqotlar axborotnomasi, 2010-yil, 4-son, 43-bet.
2. Род Мартин Психология Юмора 2009 й 185 с.
3. А.Шер. Б.Хусанов. Эстетика.Тошкет Ўз файласуфлари миллий жамияти нашрети. 2010. 145 бет.
4. Род Мартин Психология Юмора 2009 й 48 с
5. Сычев А Смех Как Социокультурный Феномен Автореферат диссертациина соискание ученой степени доктора философских наук. Саранск, 2004 г.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).